

TÜRKİYE'DE DİN EĞİTİMİ VE TOPLUMSAL BEKLENTİLER -KONYA ÖRNEĞİ-

RELIGIOUS EDUCATION AND SOCIAL EXPECTATIONS IN TURKEY -THE CASE OF KONYA-

Yrd.Doç.Dr. Yusuf BATAR

Muş Alparslan Üniversitesi Eğitim Fakültesi İDKAB
ybatar@hotmail.com

ÖZET

Bu çalışmanın temel konusu, ülkemizdeki yaygın ve örgün din eğitimiyle ilgili toplumsal beklentileri analiz etmektir. Bu amaçla, din eğitiminin önemli bir paydası olan toplum fertlerinin dinle ilişki biçimlerini, almış oldukları din eğitimiyle ilgili değerlendirmelerini, din eğitimi alınan kurumlarla ilgili yaklaşımlarını, ülkemizde devam etmekte olan örgün ve yaygın din eğitimi uygulamaları hakkındaki görüşlerini çeşitli değişkenler bağlamında tespit etmeye dönük bir anket uygulaması yapılmıştır.

Konya İli örneğinde uygulanan anketten elde edilen sonuçlar, Türkiye'nin önemli bir tartışma konusu olan din eğitimiyle ilgili olarak toplumsal beklentilerin neler olduğu hakkında fikir vermektedir. Uygulanan anketin ortaya koyduğu sonuçlara göre, katılımcıların yüzde 90'dan fazlası farklı siyasi kimlik tanımlamalarına rağmen din eğitiminin gerekliliği konusunda hemfikir görünmekte; din eğitimi laikleğe aykırı bulanların oranı yüzde 5 civarında; okullarda şu anda uygulanmakta olan din eğitimi yetersiz bulanların oranı yüzde 80'i aşmakta; aynı zamanda Diyanet'in bu konudaki beklentilere yeterince cevap veremediğini düşünenlerin oranı da yüzde 75'lik bir orana yaklaşmaktadır. Diğer yandan ankete katılanların üçte ikine yakın bir oranı almış olduğu din eğitimi yetersiz gördüğünü ifade etmektedir. Ayrıca din eğitimi alınan yerler sıralamasında Kuran Kursları birinci sırada gösterilirken aile ikinci sırada yer almaktadır. Okullar ise din eğitimi alınan yerler sıralamasında üçüncü sırada yer almaktadır. Dikkat çekici bir husus da, katılımcıların eğitim düzeylerinin artışına paralel olarak din eğitimi almaya yönelik eğilimlerinde bariz bir artışın gözlemlenmesidir.

Anahtar Kelimeler: Din Eğitimi, Okul, Siyasi kimlik, Laiklik, Dindarlık.

Abstract

The main subject of this study is to analyze the social expectations concerning to formal and informal religious education in our Country. For this purpose, a survey was carried out in the context of several variables in the framework of people's opinions concerning to correlate style with religion, their evaluations about formal and informal religious education, their approaches about institution that offer religious education, implementations that continue in our Country.

The results of the survey carried out in the Case of Konya give hints concerning to what is the social expectations about religious education that is a major problem in Turkey. According to the results of the survey; more than 90 percent of the participants agree with the necessity of religious education despite their different political identities, the rate of saying that religious education is contrary to secularism is around 5 percent, the rate of saying that religious education currently being implemented in schools is inadequate exceeds 80 percent, at the same time the rate of considering that The Presidency of Religious Affairs don't response expectations is around two-thirds. Approximately two thirds of the participants express that the religious education received through different institutions is inadequate. While Qur'an Courses are the highest terms of receiving religious education, family takes second place and schools takes third place. Also a remarkable point is that there is a parallelism between the increasing educational level of participants and appetite for receiving religious education.

Key Words: Religious education, school, political identity, secularism, piety.

Giriş

Eğitimin temelde dine dayalı olarak gerçekleştiği Osmanlı döneminden sonra, Cumhuriyet'in kuruluşundan itibaren gerçekleştirilen reformlar sürecinde din eğitimiyle ilgili toplumsal talepler sürekli olarak ağırlığını hissettirmiş ve devlet erkânını bu konularda çözüm yolları üretmeye zorlamıştır. Aynı zamanda din eğitimi talebini karşılamak üzere oluşturulan kurumlar da vatandaşlar tarafından her zaman teveccühle karşılanmıştır.

Bu konudaki toplumsal beklentiler doğrultusunda Cumhuriyet'in ilk yıllarından itibaren bir takım düzenlemeler yapılmış ve konuyla ilgili ihtiyacı karşılamaya yönelik adımlar atılmıştır. Eğitimi devlet kontrolünde tek elden yürütmeye yönelik olarak 3 Mart 1924 tarihinde yürürlüğe konan Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla birlikte bu konuyla ilgili toplumsal beklentiler doğrultusunda okul programlarında din dersi yeniden düzenlenmiştir. Bu düzenlemelerle din dersine, ilkokul programlarında "Kur'an-ı Kerim ve Din Dersleri" adı ile 2, 3, 4 ve 5. sınıflarda ikişer saat; ortaokulun 1. ve 2. sınıflarında "Din Bilgisi" adıyla birer saat yer verilmiştir.¹ Ancak Milli Eğitim çevrelerinde birtakım ideolojik mülahazalarla laik bir eğitim sistemi içinde "dinin devlet okullarında yerinin olmadığı" anlayışı ağırlık kazanınca, Din dersi, 1924 yılından sonra lise, 1927 yılından sonra ortaokul, 1929 ile 1931 yılları arasında kademeli olarak ilkokul ve öğretmen okulu, 1939 yılından itibaren de köy ilkokullarının programından çıkarılmıştır.²

Toplumun beklentilerine rağmen din eğitiminin Milli Eğitim müfredatından çıkartılması huzursuzluklara yol açtığı gibi, insanları da din eğitimi ihtiyaçlarını karşılamak üzere farklı arayışlara sevk etmiştir. Bu arayışlar sonucunda başvuru olan eğitim yollarının devlet kontrolü dışında ve çok dağınık şekillerde olması daha büyük sorunlara yol açmıştır. Sorunu görmezden gelerek ve bu konuyla ilgili toplumsal gerçekliği inkâr ederek 1939 yılından itibaren konuyla ilgili

¹ İlk Mekteplerin Müfredat Programı, Maarif Vekâleti İlk Tedrisât Dairesi, Matbaa-i Amire, İstanbul, 1341 (1925), s.13-14.

² Ayrıntılı bilgi için bkz: Ayhan, Halis, Türkiye'de Din Eğitimi, İstanbul, 1999, s.2 vd.; Bilgin, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara, 1988, s.4; Türkiye'de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ankara, 1980, s.45.

tartışmalarla ve çekişmelerle geçen yarım asra yakın bir sürenin sonunda din eğitiminin bu toplumun vazgeçilemez bir ihtiyacı olduğu acı tecrübelerle teyit edilmiş oldu. Böylece din eğitimi ve öğretiminin devletin gözetiminde ve resmi kurumlarında yapılmasının gerekliliği kanun maddesiyle hükme bağlanmış oldu. Türkiye’de Cumhuriyet’in kuruluşuyla birlikte din eğitimi ve öğretimiyle ilgili yapılan düzenlemeler, alınan kararlar, çıkarılan kanunlar vs. ile ilgili kaynaklarda yeterince kronolojik bilgi bulunmaktadır.³

Ülkemizde son otuz yıldır devam eden uygulamanın dayanağı büyük ölçüde 1982’de hazırlanan Anayasa’nın 24. maddesidir: “*Din ve ahlak eğitimi ve öğretimi devletin gözetim ve denetimi altında yapılır. Din Kültürü ve Ahlak Öğretimi ilk ve orta öğretim kurumlarında okulların zorunlu dersleri arasında yer alır. Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişinin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.*”

Geçen süre ve yaşanan tecrübeler din eğitimi konusundaki toplumsal beklentilerin oranında bir azalmanın yaşanmadığını gösterdiği gibi, sosyolojik ve pedagojik veriler ışığında yapılan çalışmalar da bu ihtiyacın önemini ve mutlaka karşılanması gerektiğini ortaya koymaktadır.

Din eğitimi çerçevesinde yaşanan gelişmelerle ilgili araştırmalar konuyla ilgili tarihi süreç hakkında detaylı bilgiler vermektedir.⁴ Ancak günümüzde bu konuyla ilgili olarak toplumun beklenti ve yönelimleri hakkında yeterince araştırma olduğunu söylemek biraz zordur. Zaman zaman bazı araştırma kuruluşları tarafından yapılan araştırmalarda birçok sosyolojik problemle birlikte din eğitiminin okullarda veriliş şekliyle ilgili olarak vatandaşın görüşlerini araştırmaya yönelik sorular sorulsa da bu konuya özel, etraflı araştırmalar pek yapılmamaktadır. Örneğin, Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etütler Vakfı tarafından 2006 yılında yapılan “Değişen Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset” başlıklı çalışmada, din eğitimiyle ilgili olarak sadece mecburi din eğitime vatandaşın yaklaşımını araştıran sorular sorulmakla yetinildiğini görmekteyiz.⁵ Oysa toplumun din eğitimiyle ilgili beklentileri ve muhatap olduğu yaygın ve özgün din eğitimiyle ilgili yaklaşımını analiz etmek için çok daha kapsamlı ve etraflı araştırmalar yapmak gerekmektedir.

³ Gündüz, Turgay, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi-1923-1998”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, Bursa, 1998, c.7, s.543-557; Sevim, Medine, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi-1923’ten Günümüze”, Değerler Eğitim Merkezi Dergisi, yıl: 1, sayı: 2, İstanbul, 2007, s.64-71.

⁴ Aktay, Yasin, “Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din İstisarı”, İslâmiyat, cilt: III, sayı: 3 (Temmuz-Eylül),2000, s. 29-36; Ayhan, Halis, Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, 1999,s. 2.v.d; Bilgin, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara, 1988,s. 4; Cebeci, Suat, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, 1996.Doğan, Recai, *Cumhuriyetin ilk Yıllarında Tevhidi Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitim-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999 s. 273; Ertan, Veli; Küçük, Hasan, Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Âlimleri, İstanbul, 1976; Öcal, Mustafa, Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat, (3 Cilt), İstanbul, 2008.

⁵ Çarkoğlu, Ali; Toprak, Binnaz; “Değişen Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset”, Türkiye Ekonomik ve

Sosyal Etütler Vakfı (TESEV) Yayını, www.tesev.org.tr, İstanbul, Kasım-2006.

Problem

Dünyada ve ülkemizde yaşanan gelişmeler paralelinde din eğitimi ile ilgili taleplerin düzeyini ve yönelimini tespit etmek, mevcut durumla ilgili toplumun bakış açısını analiz etmek, yapılacak çalışmalar ve düzenlemeler için yol gösterici olacaktır. Her şeyden önce gelişen ve değişen dünya koşulları insanların din eğitimiyle ilgili taleplerinde nasıl bir etki yapmaktadır? Bu konuyla ilgili taleplerin oranında eksi ya da artı yönde bir değişim olmakta mıdır? Ülkemizde örgün ve yaygın din eğitimine kaynaklık eden kurum ve kuruluşlara toplumun bakış açısı nedir? Din eğitimi konusunda çeşitli platformlarda yapılan tartışmalarla vatandaşın bu konuyla ilgili beklentileri birbiriyle ne kadar örtüşmektedir? Özelikle ideolojik dozajı yüksek argümanlarla din eğitimi konusunda dile getirilen hususların toplumun gündeminde bir karşılığı var mıdır? Yukarıda sıralanan sorular ve benzeri konular etrafında din eğitimiyle ilgili araştırmaların yapılması daha objektif sonuçlara varmayı mümkün kılacaktır. Bu düşüncelerden hareketle, Konya örneği bağlamında ülkemizde din eğitimiyle ilgili toplumsal beklentileri tespit etmeye yönelik bir alan araştırması yapılmıştır. Ancak, benzeri çalışmalar farklı il merkezlerinde geliştirilerek ülke geneline yaygınlaştırılabilir.

Hipotezler

1. Farklı kimlik algılarına rağmen din eğitiminin gerekliliği konusundaki toplumsal beklentinin oranı oldukça yüksektir.
2. Toplumun büyük bir kesimi okullardaki din eğitimini laikliğe aykırı bulmamaktadır.
3. Almış olduğu din eğitimini yetersiz bulanların oranı yüksektir.
4. Din eğitimiyle ilgili beklenti oranında cinsiyet faktörünün etkisi anlamlı değildir.
5. Okullarda verilen DKAB dersi, toplumda temel din eğitimi kaynağı olarak değerlendirilmektedir.
6. Medyadaki dini konularla ilgili tartışmaların, yaygın din eğitimi açısından olumsuz etki yaptığına inananların oranı, bu tartışmaların olumlu yönde etkisine inananlardan daha yüksektir.
7. Diyanet İşleri Başkanlığı'nın, toplumun din eğitimi ihtiyacını karşılamada yetersiz olduğunu düşünenlerin oranı yüksektir.

Konya Örneği

Konya, toplumsal yapısıyla Türkiye ortalamasını yansıtan bir ilimizdir. İl genelindeki siyasi eğilimlere, eğitim ve ekonomik durumlara baktığımızda bu durumu rahatlıkla görebiliriz. Türkiye genelinde olduğu gibi bu ilimizde de muhafazakârlık eğilimi ve siyasi olarak sağ partilerin oy oranı her zaman sol eğilimlere göre çok daha yüksektir. Bu yapısıyla Konya örneğinden yansıyan manzaranın ülke geneli için de bir bakış açısı kazandırması umulabilir. Bu düşünceden hareketle din eğitimiyle ilgili olarak ülkemizde mevcut durum ve bu konuyla ilgili toplumsal beklentileri anlamaya yarayacak sorulardan oluşan bir anket formu Konya şehir merkezinde vatandaşlara yüz yüze uygulanmıştır.

A. ÇALIŞMANIN METODOLOJİSİ

Anket soruları hazırlandıktan sonra alan uzmanlarının önerileri doğrultusunda yapılandırılarak uygulamaya hazır hale getirilmiştir. Araştırma, Konya şehir merkezinde bulunan merkez 3 ilçede (Meram, Selçuklu, Karatay) basit tesadüfî örneklem yöntemiyle seçilen 1002 denek üzerinde 13-21 Haziran 2009 tarihlerinde uygulanmıştır. Kantitatif araştırma yöntemi ve yüz yüze anket tekniğinin kullanıldığı araştırmanın %25,9'u evlerde, % 29,1'i işyerlerinde, % 44,9'u da sokaktaki vatandaşlarla gerçekleştirilmiştir. Anket uygulamasının güven aralığı: % 95, hata payı: % 2 (+ -) sapma % 3 (+ -) olarak hesaplanmıştır.

B. DEMOGRAFİK TABLO

1. Katılımcıların Yaş Grubuna Göre Dağılımı

	Denek	Yüzde
35-44 Yaş	264	26,3
25-34 Yaş	262	26,1
45-54 Yaş	190	19,0
18-24 Yaş	155	15,5
55 Yaş ve üstü	131	13,1
Toplam	1002	100,0

Anket, 18 yaş ve üstü kişilere uygulanmıştır. Katılımcıların yaş oranına göre dağılımında genç ve orta yaşlılar yaklaşık yüzde 70 civarında bir oranla en geniş kitleyi oluşturmaktadırlar. Geriye kalan yüzde 30'luk dilimi ise 18- 25 yaş arası gençler ile 55 yaş üstü katılımcılar birbirine yakın bir oranla temsil etmektedirler.

2. Katılımcıların Eğitim Durumu

	Denek	Yüzde
İlkokul	371	37,0
Lise	250	25,0
Üniversite	212	21,2
İlköğretim ortaokul	137	13,7
Okul bitirmemiş	32	3,2
Toplam	1002	100,0

Katılımcıların eğitim durumuna baktığımızda, ilkokuldan üniversiteye doğru oransal bir düşüşün olduğunu rahatlıkla görebiliyoruz. Ayrıca geçmiş yıllarda ilköğretim 5 yıl ve orta öğretim ayrı bir program olarak uygulandığı için tabloda ortaokul diliminde de yüzde 13'ü aşkın bir oran görmekteyiz.

3. Katılımcıların Mesleki Durumu

Tablo-3: Deneklerin Meslek Grubuna Göre Dağılımı		
	Denek	Yüzde
Ev Hanımı	292,0	29,1
Esnaf	232,0	23,2
Serbest	128,0	12,8
Memur	99,0	9,9
Emekli	93,0	9,3
Öğrenci	71,0	7,1
İşçi	70,0	7,0
Çiftçi	7,0	0,7
Sanayici	6,0	0,6
İssiz	4,0	0,4
Toplam	1002	100,0

Ankete katılan katılımcıların uğraş alanlarına ve meslek durumuna baktığımızda oldukça geniş bir yelpazeyle karşılaşmaktayız. Neredeyse toplumun bütün katmanlarının temsil edildiği bir tablonun oluştuğunu söylemek mümkündür. Bu tablo anketin sonucunda çıkacak verilerin toplumsal evreni temsil etmesi açısından önemli bir veri olarak değerlendirilebilir.

4. Anketin Uygulandığı Ortamlar

Tablo-4: Anket Bölge dağılımları		
	Denek	Yüzde
Dış Mekân	450	44,9
İş yeri	292	29,1
Konut	260	25,9
Toplam	1002	100,0

Anket uygulaması esnasında vatandaşların yüzde 45 civarındaki bir oranı sokakta, yüzde 30'a yakını iş yerinde, yüzde 25 civarındaki kısmı da konutlarında çalışmaya katılmışlardır.

C. ARAŞTIRMANIN SONUÇLARI

1. Kimlik Tanımlaması

Tablo-5: Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?		
	Denek	Yüzde
Dindar	255	25,4
Milliyetçi	239	23,9
Muhafazakâr	169	16,9
Fikrim yok	100	10,0
Muhafazakâr Demokrat	91	9,1
Sosyal Demokrat	75	7,5
Laik	66	6,6
Diğer	4	0,4
Cevap yok	3	0,3
Toplam	1002	100

Vatandaşlara sunduğumuz kimlik tanımlaması ile ilgili alternatiflerde, birinci sırayı dindarlığın (**yüzde** 25,4), ikinci sırayı milliyetçiliğin (yüzde 23,9), üçüncü sırayı muhafazakârlığın (**yüzde** 16,9), dördüncü sırayı fikir beyan etmeyenlerin (yüzde 10), beşinci sırayı muhafazakâr demokratiğin (yüzde 9,1), altıncı sırayı da laikliğin aldığını (yüzde 6,6) görmekteyiz.

2. Din Eğitimi Alınan Yerler

Türkiye şartlarında din eğitimi alınabilecek imkânlar ve kurumlarla ilgili soruya verilen cevaplarda birinci sırayı Kur'an Kursları (yüzde 30,9), ikinci sırayı aile (yüzde 22,8), üçüncü sırayı ise mahalle camilerinin (yüzde 21,6) aldığı görülmektedir. Bu üç kurumun dışında kalan yerlerin toplamının oranı, İmam Hatip Liseleri de dâhil **yüzde** 20 civarına tekabül etmektedir.

Tablo-6: Din Eğitiminizi en çok nereden aldınız?		
	Denek	Yüzde
Kur'an Kursundan	310	30,9
Ailemden	228	22,8
Mahalle camisi kursundan	216	21,6
İmam Hatip Lisesinden	82	8,2
Kendi imkânlarımla öğrendim	68	6,8
Mezun olduğum okulumdan	42	4,2
Cemaatlerden	34	3,4
Özel hocadan	10	1,0
Vakıf Dernek kurslarından	9	0,9
Diğer:	3	0,3
Toplam	1002	100

Tablo-6'ya biraz daha yakından bakıldığında vatandaşın din eğitimi kaynağı olarak değerlendirdiği kurumlar içinde Diyanet İşleri Kurumu'na bağlı cami ve diğer Kur'an Kursları'nın oranı yüzde 50'yi aşmaktadır. Bunun dışında aile kurumu da yüzde 22'yi aşan oranıyla dikkat çekmektedir. Özellikle mezun olunan okulun oranına (yüzde 4.29) dikkat etmek gerekiyor. Bu tablo gösteriyor ki, okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi'ni vatandaşların büyük bir çoğunluğu din eğitimi aracı olarak değerlendirmemektedir. Bu yaklaşım Anayasa'nın 24. maddesiyle Milli Eğitim müfredatında zorunlu dersler arasında sayılan bu dersin kanundaki amacına uygun bir şekilde "Din Eğitimi" değil; ancak "Din Öğretimi Dersi" olarak değerlendirilebileceği tezini desteklemektedir. Aynı zamanda Diyanet'e bağlı kursların oranının yüksekliği de aynı yasanın ikinci kısmında vurgulanan: "*Bunun dışındaki din eğitimi ve öğretimi ancak kişinin kendi isteğine, küçüklerin de kanuni temsilcilerinin talebine bağlıdır.*" ifadesine dayalı olarak bu konudaki ihtiyacı karşılamada Diyanet'in sorumluluğunu ortaya koymaktadır.

3. Alınan Din Eğitiminin Yeterlilik Durumu

Katılımcıların yaklaşık üçte ikisi, almış olduğu din eğitimi yeterli görmedi-

Tablo-7: Almış olduğunuz Dini Eğitiminizi yeterli buluyor musunuz?		
	Denek	Yüzde
Hayır yeterli değil bulmuyo-	637	63,6
Evet yeterli buluyorum	365	36,4
Toplam	1002	100

ğini ifade etmektedir. Tablo-7'ye göre, din eğitimi yeterli görenlerin oranı ise

Tablo -8: Dini bilgilerinizi artırmaya dönük herhangi bir çalışmanız oluyor mu?		
	Denek	Yüzde
Evet oluyor	584	58,3
Hayır olmuyor	221	22,1
Olmuyor ama dini bilgilerimi artırmak istiyorum	194	19,4
Cevap yok	3	0,3
Toplam	1002	100

yüzde 36,4 civarında kalmaktadır. Almış olduğu eğitimi yetersiz görenlerin oranındaki fazlalık bu konuda tedbirler almayı gerektirmektedir. Bu konuya özgü saha araştırmaları, yürütülen eğitim programları ve bu eğitimi veren kurumlardaki ilgililerle müzakereler yapılarak bahsedilen bu yetersizliğin sebepleri araştırılabilir.

Nitekim Tablo-8'de rahatlıkla görülebileceği gibi katılımcıların büyük bir oranı (yüzde 58,3) dini konulardaki bilgilerini artırmaya dönük çalışmalar yaptığını, belirttiği gibi yine azımsanmayacak bir oranı da (yüzde 19,4) böyle bir çalışma yapmaya istekli olduğunu ifade etmektedir. Bu tablo, bu konuda bir istekliliğin ve arayışın mevcut olduğunu göstermektedir. Söz konusu talepler,

ilgili ve yetkin kaynaklar tarafından karşılanmadığı takdirde doğacak olan olumsuz neticelerin telafisi çok daha zor olacaktır.

4. Dini Danışma Referansları

Dinle ilgili konuları araştırmada insanlarımızın yönelimlerini ve bu konudaki duyarlılıklarını tespit etmeye yönelik soruya verilen cevap tablosu, bu konuda yüksek oranda bir duyarlılığın olduğunu göstermektedir. Tablo-9’da görüleceği

Tablo-9: Dinle ilgili her hangi bir konuda sorunuz olduğunda kime danışırsınız?		
	De	Yüzde
Dinde uzman	45	45,2
Kaynaklardan	28	28,8
Mahalle camisi	21	21,5
Diğer	41	4,1
Cevap yok	4	0,4
Toplam	10	100

gibi, dinle ilgili konuları uzman kişilere soracağımı belirtenlerin oranı (yüzde 45,2) en yüksek dilimi oluştururken, ilgili kaynaklardan araştıracağımı belirtenlerin oranı (yüzde 28,8) ve mahalle camisi imamına danışacağımı ifade edenlerin oranı (yüzde 21,5) şeklinde sıralanmaktadır. Cami imamının, danışılacaklar sıralamasında en son sırada yer alması imamların bu konudaki durumlarıyla ilgili olarak bir

takım iyileştirmelerin yapılmasını gerekli kılmaktadır. Bilgiye ulaşma imkânlarının kolaylaştığı teknoloji çağında insanların kendi imkânlarıyla kaynaklara ulaşip dinle ilgili konuları araştırmaları sevindirici bir durum olmakla beraber, cami imamının da cemaatin algısında dini konularda yeterli bilgiye sahip bir kaynak olarak algılanması beklenir.

5. Çocukların Din Eğitimi ve Zorunlu Din Eğitimi

Türkiye’nin değişmeyen tartışma konularından biri olan “çocuklara din eğitiminin verilip verilmeme meselesi”yle ilgili olarak sorulan soruya (Tablo-10) ankete katılanların yüzde 97’den fazlası: “Çocuklar mutlaka din eğitimi almalıdır.” diyerek vatandaşın bu konudaki görüşünü ortaya koymaktadır.

Tablo-10: Toplumda yaşayan bir birey olarak sizce yetişme çağında olan çocuklar mutlaka din eğitimi almalı mıdır?		
	De	Yüzde
Çocuklar mutlaka din eğitimi almalı-	97	97,1
Çocuklara din eğitimi Kesinlikle ve-	16	1,6
Çocuklar din eğitimi olsa da olur al-	10	1,0
Cevap yok	3	0,3
Toplam	10	100

Bu soruya bağlı olarak okullarda şu an devam etmekte olan zorunlu din eğitimi dersiyle ilgili soruya da (Tablo-11) katılımcıların yüzde 91’inden aşkın bir kesimi olumlu görüş belirtmektedir. Dersin seçmeli olarak okutulması seçeneği ise katılımcıların çok az bir kesimi tarafından (yüzde 7,3) benimsenmektedir. Bu dersin hiç okutulmamasını savunanların oranı ise yüzde 1,2’lik bir dilimi

oluşturmaktadır. Konuyla ilgili olarak yapılan başka araştırmalarda da vatandaşlar yüksek bir oranda aynı yönde görüş belirtmektedirler. Mesela, TESEV tarafından 2006 yılında yapılan araştırmada bu oran yüzde 83'ün üzerindedir.⁶

Tablo-11: Okullarda Din Eğitiminin “Zorunlu” olmasını nasıl karşılıyorsunuz?		
	Denek	Yüzde
Mutlaka Zorunlu olmalı.	913	91,1
Seçmeli Ders olarak okutulmalı	73	7,3
Okullarda Din Dersi okutulma-	12	1,2
Cevap yok	4	0,4
Toplam	1002	100

6. Laiklik ve Din Eğitimi

Din eğitimi konusunun adeta ayrılmaz bir parçası olarak sürekli gündemde tutulan “laiklik” konusuyla ilgili sorunun tartışıldığı Tablo-11’e göre din eğitimi laikliğe aykırı bir durum olarak değerlendiren katılımcıların oranı yüzde 3,4, din eğitimi laikliğe aykırı görmeyenlerin oranı ise yüzde 96,3’tür. Bu tablo, vatandaşın değerlendirmeleriyle laiklik vurgusu yaparak din eğitime karşı olan kesimlerin değerlendirmelerinin birbirinden oldukça uzak olduğu alanlardan birini bariz bir şekilde göstermektedir. Kaymakcan’ın belirttiği gibi, Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Dersi’nin isteğe bağlı olduğu 1949’lu yıllarda bile belli çevreler bu derse laiklik adına karşı çıkmıştır. Hâlbuki bu konu ile ilgili bir yargı kararı da mevcuttur. 2000 yılında Danıştay 8. Dairesi bir velinin bu dersle ilgili itirazına cevaben bu dersin amacının temel bilgiler yanı sıra öğrenciye "kültür" kazandırmak olduğunu belirtmiş ve laiklik açısından bir sorun olmadığını açıkça dile getirmiştir.⁷

Tablo-12: Size göre Okullarda Din Kültürü ve ahlâk Bilgisi dersi verilmesi lâikliğe aykırı mıdır?		
	Denek	Yüzde
Hayır, aykırı değildir.	965	96,3
Evet aykırıdır.	34	3,4
Cevap yok	3	0,3
Toplam	1002	100

⁶ TESEV, “Değişen Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset Araştırması”, 2006, s. 54. (www.tesev.org.tr)

⁷ Bkz: <http://www.zaman.com.tr>, Recep Kaymakcan’la Yapılan Röportaj.(10.07.2007)

7. Din Eğitiminde Devletin Rolü

Ülkemizin asırlık tartışma konularından biri de din eğitiminde devletin rolünün ne olması gerektiği konusu etrafında şekillenmektedir. Eğitim-öğretimin, devletin gözetim ve denetimi altında olması, devletçi anlayışın gereği olarak görülüp Osmanlı Devleti'nin son zamanlarından itibaren eğitim sistemimizin belirgin bir özelliği olmuştur. Okullardaki öğretim, devletin siyasi anlayışı doğrultusunda şekillenmiş, "Tanzimat Dönemi Osmanlılık, II. Abdülhamit Dönemi İslâmcılık ve Meşrutiyet Dönemi Ulusçuluk ideolojisinin aktarıldığı yıllar olmuştur."⁸

Bu durum, okulun temel görevlerinden birinin, devlet anlayışının ve yönetim biçiminin meşruiyetini yeni nesillere aktarmak olduğu gerçekliğiyle izah edilebilir.⁹ Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında yürürlüğe giren Tevhid-i Tedrisat Kanunu'yla bir yandan devlet kontrolüne alınan din eğitimi, aslında bir yönüyle devlet güvencesine alınmıştır. Söz konusu kanunun maddeleri aynen şu şekildedir:

"Madde 1: Türkiye dâhilindeki bütün müessesatı ilmiye ve tedrisiye Maarif Vekâletine merbuttur.

Madde 2: Şer'îye ve Evkaf Vekâleti veyahut hususi vakıflar tarafından idare olunan bilcümle medrese ve mektepler Maarif Vekâletine devir ve raptedilmiştir.

Madde 3: Şer'îye ve Evkaf Vekâleti bütçesinde mekatip ve medarise tahsis olunan mebalîğ Maarif bütçesine nakledilecektir.

Madde 4: Maarif Vekâleti yüksek diniyat mütehasısları yetiştirilmek üzere Darülfünunda bir İlahiyat Fakültesi tesis ve imamet ve hitabet gibi hidematî diniyenin ifası vazîfesiyle mükellef memurların yetişmesi için de aynı mektepler küşat edecektir."¹⁰

Görüldüğü gibi bu kanunda din eğitiminin yapılmasını yasaklayıcı bir ifade olmadığı gibi, bu eğitimin Maarif Vekâleti nezaretinde yapılacağı da hükme bağlanmıştır. Nitekim Cumhuriyet'in ilk yıllarında da ilgili kanunun ruhuna uygun bazı adımlar da atılmıştır. Ancak birkaç yıllık uygulamadan sonra periyodik olarak din eğitimi eğitim kurumlarından kaldırılarak bu konu adeta devlet iradesinin dışına itilmiştir. Devletin laik karakteri gerekçe gösterilerek atılan bu adım, toplumun bu konudaki ihtiyacını karşılamak için kontrol dışı alternatifler aramasına yol açmıştır.¹¹ Özetle Türkiye'de Cumhuriyet'in kuruluşundan bu yana yaşanan tecrübeler göstermiştir ki, din eğitimi konusunda devlet devre dışı olduğunda çıkan sonuçlar hem devletin hem de dinin aleyhine olmuştur.

⁸ Caymaz, Birol, "Türkiye'de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları", İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2007. S. 12.

⁹ Keskiner, Emine, "Türkiye'de Din Derslerinde Vatandaşlık Eğitimi", DEM Dergisi, Yıl: 1, (2007), Sayı: 3, s.38.

¹⁰ <http://mevzuat.meb.gov.tr>

¹¹ Cebeci, Suat, "Türkiye'de Din Eğitimi Sorunu ve Çözüm Önerileri", WEB. Sakarya.edu.tr./scebeci/rapor (04.06.2010).

Tablo-13: Ülkemizde devletin Din Eğitimi konusundaki rolü ne olmalıdır?		
	Denek	Yüzde
Din eğitimi için imkânları oluşturmalı eğitimin işleyişine müdahale etmemelidir	597	59,6
Din eğitimi her yönüyle devlet eliyle yürütülmelidir	330	32,9
Devlet Din Eğitimiyle hiçbir şekilde ilgilenmemelidir	65	6,5
Cevap yok	7	0,7
Fikrim yok	3	0,3
Toplam	1002	100

Bu konuya toplumsal bakışın nasıl olduğunu öğrenmek amacıyla oluşturduğumuz soruya (Tablo-13) verilen cevaplarda genel kanaatin, yukarıda özetlediğimiz tarihi tecrübeyi doğrularcasına, devletin mutlaka konuya müdahil olmasının gerekliliği yönünde tezahür ettiğini görebiliyoruz. Nitekim “*Devlet din eğitimiyle hiçbir şekilde ilgilenmemelidir*” diyenlerin oranı yüzde 6,5 gibi düşük bir orana tekabül etmektedir. Aynı tabloda çarpıcı bir sonuç da, eğitimin işleyiş biçimine devletin müdahale etmemesi yönündeki taleple ilgilidir. Bu düşüncede olanlar katılımcıların yüzde 60’a yakın bir oranını oluştururken, devletin işleyiş de müdahil olması gerektiğini söyleyenlerin oranı yüzde 32,9’ a denk gelmektedir.

8. Okullardaki Din Eğitimi Yeterli midir?

Okullarda sürdürülen din eğitimi katılımcıların büyük bir çoğunluğuna göre (yüzde 84,7) yeterli bulunmamaktadır. Mevcut eğitimi yeterli görenlerin oranı yüzde 14,2 gibi oldukça düşük bir seviyede kalmaktadır (Tablo-14).

Okullardaki din eğitimiyle ilgili bu yetersizlik algısının sebeplerini araştırıp analiz etmeye dönük çalışmaların yapılması gerekmektedir.

Tablo-14: Okullarda okutulan Din Kültürü ve Ahlak Bilgisi Derslerinin “Din Eğitimi” açısından yeterli olduğuna inanıyor musunuz?		
	Denek	Yüzde
Hayır yetersiz.	849	84,7
Evet yeterli olduğuna inan-	142	14,2
Fikrim yok	7	0,7
Cevap yok	4	0,4
Toplam	1002	100

9. Kötü Alışkanlıklar ve Eğitim İlişkisi

Tablo-15: Size göre ülkemizde son yıllarda özellikle gençler arasında artış gösteren şiddet uyandırıcı vb. kötü alışkanlıkların en önemli Sebebi nedir?		
	Denek	Yüzde
Din ve Ahlak eği-	502	50,1
Eğitimsizlik	227	22,7
Ailevi sorunlar	156	15,6
Ekonomik sıkıntı-	81	8,1
Diğer	35	3,5
Cevap yok	1	0,1
Toplam	1002	100

Bu ankette, toplumun din eğitimiyle ilgili beklentileri ağırlıklı olarak analiz edilmeye çalışılırken, toplumda önemli bir sorun olarak değerlendirilen kötü alışkanlıkların yayılmasına sebep olduğuna inanılan problemler arasında sayılan eğitimsizlik sorunu da sorgulanmıştır. (Tablo-15). Verilen cevaplara bakıldığında özellikle gençler arasında yaygınlaşan kötü alışkanlıkların en önemli sebebi olarak en fazla (yüzde 50,1) din ve ahlak eğitimi eksikliği, ardından (yüzde 22,7) genel anlamda eğitimsizlik, onun ardından (yüzde 15,7) ailevi sorunlar sebep olarak zikredilmektedir. Ekonomik sıkıntıların kötü alışkanlıkların yayılmasında en önemli sebep olduğuna dair görüş ise yüzde 8,1 gibi bir oy almaktadır. Kısa-cası, katılımcıların büyük bir çoğunluğu, eğitim ve ailevi sorunlar gibi manevi problemlerin ekonomik sorunlara göre daha etkili olduğuna inanmaktadır.

10. Medyadaki Tartışmalar

Tablo-16: Medyada Özellikle TV'lerde Dinle ilgili yapılan tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?		
	D	Yüzde
Kafa karışıklığına sebep oluyor	4	46,1
Faydalı olduğu kadar zararı da	3	31,9
Dinin daha iyi anlaşılmasına	1	17,6
Fikrim yok	4	4,3
Cevap yok	1	0,1
Toplam	1	100

Diğer alanlarda olduğu gibi, insanların din algısının oluşumunda da yaygın eğitim araçlarının önemli ölçüde etkisi vardır. Toplumsal bir oluşum olan medya, etki derecesi ve yaygınlığıyla toplumdaki en etkili yaygın eğitim aracı sayılabilir. Medyanın bu etkisini yaygın din eğitimine de genelleyebiliriz.

Türkiye’de son yıllarda özellikle görsel medya alanında yaşanan hareketlilik, artan televizyon kanalları, tartışma programları ve reyting beklentileri dinle ilgili konuları medyanın vazgeçilmez konuları haline getirdi.

Medyada sürdürülen din merkezli tartışmalar, vatandaşların birçok konuda bilinçlenmesine yardımcı olsa da bazı konuların, tabiri caizse sulandırılmasına, bazı konularda da kafa karışıklıklarına sebep olmuştur. Nitekim bu konuyla ilgili olarak toplumun bakış açısını öğrenmeye yönelik olarak sorduğumuz sorulara (Tablo-16) katılımcıların yüzde 46,1'i medyada gerçekleştirilen din merkezli tartışmaların kafa karışıklığına sebep olduğunu, yüzde 31,9'u ise bu tür tartışmaların faydalı olduğu kadar zararlı da olduğunu belirtirken, söz konusu tartışmaların dinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı olduğunu söyleyenlerin oranı ise yüzde 17,6'dır.

11. Diyanet ve Din Eğitimi

Toplumun dini eğitimi ve bilgilendirilmesi amacıyla kurulmuş olan Diyanet İşleri Başkanlığı'nın bu görevini yeterli bir şekilde yerine getirip getirmediğine dair soruya verilen cevaplar (Tablo-17), bu konuda bir yetersizlik algısının olduğunu göstermektedir. Çünkü Diyanet'i bu konuda yeterli gören katılımcıların oranı yüzde 18,6'da kalırken; katılımcıların yüzde 33,8'i Diyanet'i kısmen yeterli, yüzde 44,2'si yetersiz bulmaktadır. Bu tablo, toplumun Diyanet'le ilgili beklentilerinin çok daha yüksek olduğuna işaret etmektedir. Aslında toplumsal beklenti karşısında, Diyanet'in istenen düzeyde aktif olamadığına dair tespit, bu konunun ilgilileri tarafından da dile getirilmektedir. Nitekim 2009'da Ankara'da düzenlenen 4. Din Şurası'nın sonuç kararlarında bu konuda yapılması gerekenler, uzmanların tespitleriyle deklare edilmiştir.

Tablo-17:Halkın dini konularda bilgilendirilmesinde Diyanet işleri Başkanlığının çalışmalarını yeterli buluyor musunuz?		
	Denek	Yüzde
Hayır yetersiz	443	44,2
Kısmen yeterli	339	33,8
Evet yeterli	186	18,6
Fikrim yok	22	2,2
Cevap yok	12	1,2
Toplam	1002	100

Söz konusu şura kararlarında İslam Dini'nin inanç, ibadet, ve ahlakla ilgili alanlarının her üçünün bir bütünlük içinde toplumda karşılık bulmasını sağlayacak adımların atılması, günümüzde örselenen dini duygu ve ihmâl edilen maneviyat duygusunun doğru bir duygu eğitimiyle giderilmesi, dine karşı geliştirilen yıpratıcı girişimlere karşı bilgiye dayalı tedbirler alınması, bid'at ve hurafelere karşı mücadele edilmesi, irşat faaliyetlerinde kullanılan dilin güncellenmesi, dini ve sosyal alanlarla ilgili kapsamlı araştırmalar yapılması, cami hizmetlerinin toplumsal ihtiyaçlara uygun olarak çeşitlendirilmesi, Kur'an Kursu öğrencilerinin pedagojik formasyon açısından geliştirilmesi, sosyal açılımlı din hizmetleri sunulması gibi, gelişen toplumsal yapıya paralel halkın dinle doğru ve sürekli bir şekilde muhatap olmasını sağlayacak tedbirlerin alınması gerektiğinden bahsedilmektedir.¹²

¹²Din Şurası'nın kararları için bkz: www.diyaret.gov.tr

	Denek	Yüzde
Hayır inanmıyorum	402	68,1
Evet inanıyorum	179	30,3
Fikrim yok	6	1,0
Kısmen	3	0,5
Toplam	590	100

Sıralanan şura kararları, Diyanet İşleri Başkanlığı'nın şu anda bu alanda gidermesi gereken eksikliklerin ifadesi olarak değerlendirilebilir. Anketimize katılan katılımcıların genel ifadelerle dile getirdikleri yetersizliğin ne tür sebeplerden kaynaklandığını şura kararlarına bakarak anlamak mümkündür. Kısacası Diyanet'in misyonuna ve vizyonuna uygun bir yeniden yapılanma ihtiyacı her açıdan kendisini hissettirmektedir.

Dini pratikleri yaşamaya özen gösteren insanların en fazla devam ettiği cuma namazının bir rüknü olan hutbelerle ilgili soru (Tablo-18)'ya verilen cevaplar, Diyanet'in yürüttüğü hizmetlerle ilgili beklentilerin somut bir ifadesi olarak değerlendirilebilir. Nitekim cuma hutbelerinin içerik bakımından toplumun ihtiyaçlarına cevap verdiği inanan katılımcı oranı yüzde 30 civarında kalırken, bu konuda olumsuz fikir beyan edenlerin oranı yüzde 68'i geçmektedir.

D. SONUÇLARIN BAZI DEĞİŞKENLERE GÖRE DEĞERLENDİRİLMESİ

Çalışmanın bu kısmında yukarıda genel olarak analizi yapılan verilerin cinsiyet, eğitim durumu ve siyasi görüş değişkenine göre değerlendirmesi yapılacaktır.

1. Cinsiyet Faktörüne Göre

a. Kimlik tanımlaması

Tablo-19			Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?									
			Cevap yok	Milliyetçi	Muhafazakâr	Laik	Dindar	Muhafazakâr Demokrat	Sosyal Demokrat	Fikrim yok	Diğer	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	0	184	104	34	117	47	44	57	3	590
		Yüzde	0	31,19	17,63	5,76	19,83	7,97	7,46	9,66	0,5	100
	Bayan	Denek	3	55	65	32	138	44	31	43	1	412
		Yüzde	0,73	13,35	15,78	7,77	33,5	10,7	7,52	10,4	0,2	100
	Toplam	Denek	3	239	169	66	255	91	75	100	4	1002
		Yüzde	0,3	23,85	16,87	6,59	25,45	9,08	7,49	9,98	0,4	100

Bayan ve erkek katılımcıların kendilerini siyasi olarak nasıl tanımladıklarına dair soruya verdikleri cevap tablosuna baktığımızda (Tablo-19), erkeklerde en yüksek oranın yüzde 31,19'la "milliyetçilik", bu orana en yakın kategorinin de yüzde 19,83'le "dindarlık" olduğunu görüyoruz. Bu iki kategoriden sonra sırasıyla muhafazakârlık yüzde 17,63; fikrim yok diyenler yüzde 9,66; muhafazakâr demokratlar yüzde 7,97; sosyal demokratlar 7,46; laik olduğunu söyleyenler yüzde 5,76'lık bir orana tekabül etmektedir. Bayanlarda ise "dindarlık" yüzde 33,5'le birinci sırada, "muhafazakârlık" ise yüzde 15,78 ile ikinci sırada gelirken; milliyetçilik yüzde 13,35, muhafazakâr demokratlık yüzde 10,7; laiklik 7,77, sosyal demokratlık ise yüzde 7,52'ye tekabül etmektedir.

b. Dini Yaşantı Durumu

Katılımcıların dini yaşantıları açısından kendi durumlarını tanımlamalarına yönelik soruya verdikleri cevap tablosuna göre (Tablo-20), erkeklerde en yüksek kategoriye yüzde 53,05'le: "Dindar bir kişiyim; fakat dini gereklilikleri yerine getirmede pek fazla titiz olduğum söylenemez." diyenler oluştururken, ikinci sırada yüzde 34,41'le: "Dinin gerekliliklerini titizlikle yerine getirmeye çalışan dindar bir kişi olarak kendimi tanımlıyorum." diyenler gelmektedir. Üçüncü sırada ise: "Dini yaşantım hiç yoktur; ama dine inanıyorum." diyenlerin yer aldığını görüyoruz.

Bayanlarda, dinin gerekliliklerini yeterince yerine getirmemekle birlikte dindar olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 62'den fazladır. Dinin gerekliliklerini titizlikle yerine getirmeye çalıştığını ve dindar bir kişiliğe sahip olduğunu söyleyenlerin oranı yüzde 29,61; dini yaşantısının hiç olmadığını; fakat dine inandığını belirtenlerin oranı ise yüzde 7,5 civarındadır.

Tablo-20			Kendinizi dini yönden nasıl tanımlıyorsunuz?				
			Dinin gerekliliklerini titizlikle yerine getirmeye çalışan dindar bir kişi olarak tanımlıyorum.	Dini yaşantım hiç yoktur, ama dine inanıyorum.	Dindar bir kişiyim fakat dini gereklilikleri yerine getirmede pek fazla titiz olduğum söylenemez.	Dine inanmıyorum.	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	203	73	313	1	590
		Yüzde	34,41	12,37	53,05	0,17	100
	Bayan	Denek	122	31	258	1	412
		Yüzde	29,61	7,524	62,62	0,24	100
	Toplam	Denek	325	104	571	2	1002
		Yüzde	32,44	10,38	56,99	0,2	100

TESEV'in Türkiye genelinde yapmış olduğu bir araştırmaya göre kişilerin dindarlık değerlendirmelerine bakıldığında ülke genelinde kendilerini biraz daha dindar gördüklerini söyleyenlerin oranı, 1999'da %86'lık bir kitleyi oluştururken, 2006'da bu kitle örneğinin %93.2'sine karşılık gelmektedir.¹³ Ancak burada anketteki soru şekline dikkat etmek gerekmektedir. Bu anketteki sorunun

¹³ Çarkoğlu, Ali; Toprak, Binnaz; TESEV Araştırması, 2006, s. 38.

formu aynen şu şekildedir: “Siz bir dine bağlı mısınız?” Bu tarz bir sorunun olumsuz cevabı: “Herhangi bir dine bağlı değilim.” şeklinde olacağı için sorunun olumlu yanıt oranının yüksek olması beklenen bir durumdur. Oysa bizim yönelttiğimiz soruda üzerinde yoğunlaştığımız husus, insanların dinin gerekliliklerini yerine getirip getirmediikleri konusudur. Dolayısıyla verilen cevapların oransal olarak farklılaşması doğaldır.

Bunun yanında Tablo-20’ye göre, verilen cevapları: “Dini yaşantım hiç yoktur.” diyenleri hesaba katmaksızın ele aldığımızda katılımcıların kendilerini dindar olarak değerlendirme oranları erkeklerde ve bayanlarda toplamda yüzde 99’u aşmaktadır. Çıkan sonuçları bu yönüyle değerlendirdiğimizde TESEV’in araştırmasında ortaya çıkan yüzde 93,2’lik “kendini daha dindar görenler” tablosuyla bir yakınlık arz ettiği söyleyebiliriz.

c. Dini Bilgileri Geliştirme Durumu

Katılımcıların dini bilgilerini artırma durumlarını ölçen Tablo-21’e göre bu alanda çalışma yaptığını belirten erkek katılımcıların oranı yüzde 57,63; bayanların oranı ise yüzde 59,22’dir. Dini bilgilerini artırmaya yönelik herhangi bir çalışma yapmadığını belirten erkek katılımcıların oranı yüzde 24,58 iken bayanlarınki ise yüzde 18,45’tir.

Bu tabloda dikkat çeken en önemli husus, dini bilgilerini artırmaya dönük çalışma yaptığını belirten katılımcıların oranının hem erkeklerde hem de bayanlarda, bu konuda bir çalışma yapmayanlara göre neredeyse iki kat daha fazla olmasıdır. Bu oran, toplumda dini bilgilenmeye dönük ilginin oldukça yüksek olduğunu göstermektedir.

Tablo-21			Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?									
			Cevap yok	Milliyetçi	Muhafazakâr	Laik	Dindar	Muhafazakâr Demokr	Sosyal Demokrat	Fikrim yok	Diğer	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	0	184	104	34	117	47	44	57	3	590
		Yüzde	0	31,19	17,63	5,76	19,83	7,97	7,46	9,66	0,5	100
	Bayan	Denek	3	55	65	32	138	44	31	43	1	412
		Yüzde	0,73	13,35	15,78	7,77	33,5	10,7	7,52	10,4	0,2	100
	Toplam	Denek	3	239	169	66	255	91	75	100	4	1002
		Yüzde	0,3	23,85	16,87	6,59	25,45	9,08	7,49	9,98	0,4	100

d. Dini Konularda Danışılan Referanslar

Dini konularda bilgilenmek amacıyla başvuru kaynaklarla ilgili soruya, hem bayanlarda hem de erkeklerde en yüksek oranda danışılan kaynağın, din alanında uzman kişiler olduğunu söylemek mümkündür. Nitekim Tablo-6’ya

baktığımızda erkeklerde yüzde 46.27, bayanlarda ise yüzde 43.69 oranında bir kesimin uzman kişileri tercih ettiğini görmekteyiz.

Başvuru sıralamasında ikinci sırayı dini kaynaklar almaktadır. Bu seçeneği tercih ettiğini söyleyenler içinde en yüksek oranı yüzde 32.28 ile bayanlar oluşturmaktadır. Benzer şekilde görüş ifade eden erkeklerin oranı ise yüzde 26,44'tür. Mahalle camisi imamına danışacağını ifade eden katılımcıların oranı ise bütün katılımcılarda üçüncü sırada gelmektedir.

Tablo-22			Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?									
			Cevap yok	Milliyetçi	Muhafazakâr	Laik	Dindar	Muhafazakâr Demokrat	Sosyal Demokrat	Fikrim yok	Diğer	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	0	184	104	34	117	47	44	57	3	590
		Yüzde	0	31,19	17,63	5,76	19,83	7,97	7,46	9,66	0,5	100
	Bayan	Denek	3	55	65	32	138	44	31	43	1	412
		Yüzde	0,73	13,35	15,78	7,77	33,5	10,7	7,52	10,4	0,2	100
	Toplam	Denek	3	239	169	66	255	91	75	100	4	1002
		Yüzde	0,3	23,85	16,87	6,59	25,45	9,08	7,49	9,98	0,4	100

Yukarıda (Tablo-10) genel olarak toplumun dini konularda danışmak için uzman kişileri ve dini kaynaklardan bizzat araştırmayı en çok tercih ettiklerini tespit ettiğimiz gibi, bu tabloda (Tablo-23) da söz konusu tercih konusunda bay ve bayanlar arasında bir paralellik olduğunu görebiliyoruz.

e. Çocukların Din Eğitimi ve Zorunlu Din Eğitimi

Yetişme çağındaki çocuklara din eğitimi verilmesinin gerekliliği konusunda her düzeyden katılımcının en fazla tercih ettiği görüş bu eğitimin mutlaka verilmesi yönündedir (Tablo-23). Konuyla ilgili olarak yapılan başka araştırmalarda da vatandaşlar yüksek bir oranda aynı yönde görüş sergilemektedirler. Mesela, TESEV tarafından 2006 yılında yapılan araştırmada bu oran yüzde 83'ün üzerindedir.¹⁴ Bu konuda cinsiyet farklılığının değişiklik oluşturacak bir etki oluşturmadığı görülmektedir. Nitekim Tablo-23'e baktığımızda "çocuklar mutlaka din eğitimi almalıdır" şeklindeki görüşün aldığı oy oranı yüzde 97 civarındadır.

¹⁴ TESEV, "Değişen Türkiye'de Din Toplum ve Siyaset Araştırması", 2006, s. 54. (www.tesev.org.tr)

Tablo-23			Toplumda yaşayan bir birey olarak sizce yetişme çağında olan çocuklar mutlaka din eğitimi almalı mıdır?				
			Cevap yok	Çocuklar Mutlaka din eğitimi almalıdır	Çocuklara Din Eğitimi Kesinlikle verilmemeli	Çocuklar Din eğitimi alsa da olur almasa da	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	1	573	8	8	590
		Yüzde	0,17	97,12	1,36	1,36	100
	Bayan	Denek	2	400	8	2	412
		Yüzde	0,49	97,09	1,94	0,49	100
	Toplam	Denek	3	973	16	10	1002
		Yüzde	0,3	97,11	1,6	1	100

f. Kötü Alışkanlıklar ve Din Eğitimi

Tablo-24			Sizce göre ülkemizde son yıllarda özellikle gençler arasında artış gösteren şiddet uyandırıcı vb. kötü alışkanlıkların en önemli sebebi nedir?						
			Cevap yok	Eko-nomik sıkıntı-lar	Eği-timsiz-lik	Din ve Ahlak Eğitimi Eksikliği	Ailevi sorun-lar	Di-ğer	Top-lam
Cinsiyet	Erkek	De- nek	0	52	143	292	80	23	590
		Yüz- de	0	8,81	24,24	49,49	13,56	3,9	100
	Ba- yan	De- nek	1	29	84	210	76	12	412
		Yüz- de	0,24	7,04	20,39	50,97	18,45	2,91	100
	Top- lam	De- nek	1	81	227	502	156	35	1002
		Yüz- de	0,1	8,08	22,65	50,1	15,57	3,49	100

Birçok ülkede olduğu gibi, ülkemizde de önemli bir sorun haline gelen şiddet, uyandırıcı vb. kötü alışkanlıkların gençler arasında yaygınlaşmasına yol açan sebepler içinde en önemlisinin hangisi olduğuna dair soruya (Tablo-24)

verilen cevaplar arasında birinci sırayı, hem erkek hem de bayan katılımcılar açısından, din ve ahlak eğitimi eksikliği almaktadır. Genel anlamda eğitimsizlik ise, her iki kategori açısından ikinci sırada gelmektedir. Aynı şekilde ailevi sorunlar üçüncü sırada ve ekonomik sıkıntılar ise dördüncü sırada yer almaktadır.

g. Medyadaki Din Tartışmaları

Tablo-25			Medyada Özellikle TV'lerde Dinle İlgili Yapılan Tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?					
			Cevap yok	Dinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluyor.	Dini Konularda Kafa karışıklığına sebep oluyor	Faydalı olduğu kadar zararı da oluyor.	Fikrim yok	Toplam
Cinsiyet	Erkek	Denek	0	94	283	188	25	590
		Yüzde	0	15,93	47,97	31,86	4,24	100
	Bayan	Denek	1	82	179	132	18	412
		Yüzde	0,24	19,9	43,45	32,04	4,37	100
	Toplam	Denek	1	176	462	320	43	1002
		Yüzde	0,1	17,56	46,11	31,94	4,29	100

Medyadaki din merkezli tartışmalar konusunda katılımcıların değerlendirme oranları birbirine yakın görünmektedir. Tablo-25'ya bakıldığında, bu tartışmaların kafa karışıklığına sebep olduğunu kabul eden erkeklerin oranı (yüzde 47.97) bayanlarda ise (yüzde 43.45)'lik bir oranla birinci sırada gelmektedir. Medyadaki dinle ilgili tartışmaların faydaları yanında zararlarının da olduğunu söyleyen katılımcıların oranı da azımsanmayacak bir düzeydedir. Bu yönde cevap veren erkeklerin oranı yüzde 31.86, bayanlarda ise yüzde 32.04'tür. Bu programların dinin daha iyi anlaşılmasına katkı sağladığını söyleyenlerin oranı ise hem bayanlarda hem de erkeklerde diğer cevapların neredeyse yarısı kadar daha düşüktür. Özetle, medyadaki din merkezli tartışmaları problemleri olarak değerlendirme konusunda erkek ve bayan katılımcılar paralel bir yaklaşım sergilemektedirler.

2. Eğitim Faktörüne Göre

Bu bölümde katılımcıların eğitim durumlarının dinle ilgili algıları üzerindeki etkisi ve din eğitimine bakışları üzerindeki etkisi analiz edilmektedir. Cevap

tabloları incelendiğinde, eğitim değişkeninin bu konulardaki görüş farklılığına etkisinin cinsiyet faktörüne göre daha belirgin olduğu görülecektir.

a. Kimlik Tanımlaması

Kimlik tanımlamasının değerlendirildiği Tablo-26'ya göre “okul bitirmemişler” kategorisinde Dindarlık (yüzde 50,0) ve Muhafazakârlık (yüzde 18) en geniş tanımlama alanı olarak dikkat çekiyor. İlkokul mezunlarında yüzde 35,3’le dindarlık birinci sırada, yüzde 23,2 ile Milliyetçilik ikinci sırada, Muhafazakârlık ise yüzde 16,4’le dördüncü sırada gelmektedir. Eski adıyla “ortaokul”, yeni adıyla “ilköğretim” mezunlarına gelince kimlik tanımlamasında birinci sırayı paylaşan Dindarlık (yüzde 24,8)’la Milliyetçiliğin (yüzde 24,8) eşitlendiğini görüyoruz. Lise mezunlarında ise Milliyetçilik (yüzde 25,6)’lık oranla Dindarlık’ın (yüzde 19,2) önüne geçmektedir. Muhafazakarlık ise yüzde 18,0’lık oranıyla Dindarlık’ın hemen ardından gelmektedir. Üniversite mezunları kategorisinde hem sıralamada hem de oranlarda diğer kategorilerden tamamen farklı bir tabloyla karşılaşmaktayız. Sırayla Milliyetçilik (yüzde 25,0), Muhafazakarlık (yüzde 17,0), Muhafazakar Demokratlık (Yüzde 16,5), Dindarlık (yüzde 12,3), Laiklik (yüzde 10,8) ve Sosyal Demokratlık (yüzde 8,5) şeklinde bir kimlik yelpazesine karşılık gelmektedir.

Tablo-26			Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?									
			Cevap yok	Milliyetçi	Muhafazakâr	Laik	Dindar	Muhafazakâr Demokrat	Sosyal Demokrat	Fikrim yok	Diğer	Toplam
Eğitim Durumu	Okul bitirmemiş	Denek	0	2	6	1	16	2	0	5	0	32
		Yüzde	0,0	6,3	18,8	3,1	50,0	6,3	0,0	15,6	0,0	100
	İlkokul	Denek	1	86	61	15	131	20	21	36	0	371
		Yüzde	0,3	23,2	16,4	4,0	35,3	5,4	5,7	9,7	0,0	100
	İlköğretim	Denek	0	34	21	8	34	12	13	15	0	137
		Yüzde	0,0	24,8	15,3	5,8	24,8	8,8	9,5	10,9	0,0	100
	Ortaokul	Denek	2	64	45	19	48	22	23	26	1	250
		Yüzde	0,8	25,6	18,0	7,6	19,2	8,8	9,2	10,4	0,4	100
	Lise	Denek	0	53	36	23	26	35	18	18	3	212
		Yüzde	0,0	25,0	17,0	10,8	12,3	16,5	8,5	8,5	1,4	100
	Üniversite	Denek	0	53	36	23	26	35	18	18	3	212
		Yüzde	0,0	25,0	17,0	10,8	12,3	16,5	8,5	8,5	1,4	100

Eğitim durumu geliştikçe kimlik tanımlamasında bir renklilik gözlenmektedir. Dindar olarak tanımlama oranında üniversite düzeyine kadar gelindiğinde bu oranın yüzde 12 civarına kadar gerilediği dikkat çekmektedir. Bu durumu, insanların eğitim düzeyi geliştikçe dine mesafeli bir tavır takındıkları şeklinde değerlendirmek kanaatime göre doğru değildir. Nitekim aşağıda (Tablo-26) katılımcıların dini yaşantıyla ilgili soruya verdikleri cevaplara baktığımızda kendisini

dindar bir kişi olarak tanımlayanların oranı hiçbir eğitim düzeyinde yüzde 55'in altına düşmemektedir. Dolayısıyla insanlar siyasi kimlik bağlamında, eğitim düzeyleri geliştikçe “Dindarlık” yerine “Muhafazakârlık”, “Milliyetçilik”, “Demokratiklik”, gibi daha güncel-dünyevi şablonları tercih etmektedirler.

Dikkat çekici diğer bir husus ise, “Fikrim Yok” diyenlerin oranında ilkököl düzeyinden üniversite düzeyine doğru çıkıldıkça oransal bir düşüşün olmasıdır. Bu tablodan hareketle, eğitim düzeyi arttıkça insanlarda oluşan fikri oluşuma paralel olarak siyasi ve ideolojik kimlik tanımlamasında daha dinamik bir durumun oluştuğu söylenebilir.

b. Eğitim Durumu ve Dini Yaşantı

Katılımcıların dini yaşantı açısından kendilerini nasıl tanımladıklarını gösteren Tablo-27'ye göre, bütün eğitim düzeylerindeki katılımcılar yüzde 30'u aşan ve birbirine oldukça yakın bir oranda dinin gerekliliklerini titizlikle yerine getirmeye çalışan dindar kişiler olarak kendilerini tanımlamaktadırlar. Aynı şekilde bütün eğitim düzeylerindeki katılımcıların yüzde 60'ı aşkın bir oranı da kendilerini, dindar; fakat dini yaşantı hususunda pek titiz olmadıkları, şeklinde tanımlamaktadırlar. Dine inandığını; fakat dini yaşantısının hiç olmadığını belirten katılımcıların oranına baktığımızda ise eğitim düzeyi arttıkça bu oranın da yükseldiğini görmekteyiz. Nitekim “okul bitirmemiş”lerde bu oran yüzde 3,1 iken, üniversite mezunlarında bu oran yüzde 14,8'e çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki, eğitim düzeyi farklı kişilerin kendilerini dindar olarak algılamalarında çok fazla bir değişiklik görülmesi de dini yaşantı noktasında değişiklikler görülebilmektedir.

Tablo-27		Kendinizi dini yönden nasıl tanımlıyorsunuz?										
		Dinimin gerekliliklerini titizlikle yerine getirmeye çalışan dindar bir kişi olarak		Dini yaşantım hiç yoktur, ama dine inanıyorum.		Dindar bir kişiyim fakat dini gereklilikleri yerine getirmede pek fazla titiz olduğum söylenemez.				Dine inanmıyorum.		Toplam
Eğitim Durumu	Okul bitirmemiş	Denek	11	1	20	0	32	11	1	20	0	32
		Yüzde	34,4	3,1	62,5	0,0	100,0	34,4	3,1	62,5	0,0	100,0
	İlkokul	Denek	125	26	219	1	371	125	26	219	1	371
		Yüzde	33,7	7,0	59,0	0,3	100,0	33,7	7,0	59,0	0,3	100,0
	İlköğretim ortaokul	Denek	42	15	80	0	137	42	15	80	0	137
		Yüzde	30,7	10,9	58,4	0,0	100,0	30,7	10,9	58,4	0,0	100,0
	Lise	Denek	82	37	130	1	250	82	37	130	1	250
		Yüzde	32,8	14,8	52,0	0,4	100,0	32,8	14,8	52,0	0,4	100,0
	Üniversite	Denek	65	25	122	0	212	65	25	122	0	212
		Yüzde	30,7	11,8	57,5	0,0	100,0	30,7	11,8	57,5	0,0	100,0

c. Din Eğitimi Alman Yerler

Tablo-28'e göre, katılımcıların din eğitimlerini en fazla aldıkları yerler arasında okul bitirmemiş olanlar birinci sırada mahalle camisini gösterirken (yüzde 34,4); ilkokul mezunları (yüzde 39,4), ilköğretim mezunları (yüzde 34,3) ve lise mezunları (yüzde 27,2) ile Kuran Kursu'nu birinci sırada göstermektedirler. Üniversite mezunları ise yüzde 26,4'lük bir oranla aileyi birinci sırada göstermektedirler.

Üniversite mezunlarının birinci sırada gösterdikleri aileyi, okul bitirmemiş olanlar, ilköğretim mezunları ve lise mezunları yüzde 22'yi aşan bir oranla ikinci sırada göstermektedirler. İlkokul mezunlarına göre ise, ikinci sırada yüzde 29,1'le mahalle camisi gelmektedir.

Tablo-28			Dini Eğitiminizi en çok nereden aldınız?										
			Mahalle Camisi Kursundan	Diğer	Kuran Kursundan	İmam Hatip Lisesinden	Ailemden	Cemaatlerden	Mezun olduğum okulumdan	Özel hocadan	Kendi imkanlarımla öğrendim	Vakıf Dernek Kurslarından	Toplam
Eğitim Durumu	Okul bitirmemiş	Denek	11	0	8	0	9	0	0	0	4	0	32
		Yüzde	34,4	0,0	25,0	0,0	28,1	0,0	0,0	0,0	12,5	0,0	100
	İlkokul	Denek	108	1	146	7	75	11	5	1	15	2	371
		Yüzde	29,1	0,3	39,4	1,9	20,2	3,0	1,3	0,3	4,0	0,5	100
	İlköğretim ortaokul	Denek	23	2	47	7	31	5	11	1	8	2	137
		Yüzde	16,8	1,5	34,3	5,1	22,6	3,6	8,0	0,7	5,8	1,5	100
	Lise	Denek	43	0	68	36	57	6	11	6	21	2	250
		Yüzde	17,2	0,0	27,2	14,4	22,8	2,4	4,4	2,4	8,4	0,8	100
	Üniversite	Denek	31	0	41	32	56	12	15	2	20	3	212
		Yüzde	14,6	0,0	19,3	15,1	26,4	5,7	7,1	0,9	9,4	1,4	100

Katılımcıların en fazla din eğitimi aldıkları yerler arasında üçüncü sırayı ilkokul mezunlarında aile (yüzde 20,2); ilköğretim mezunlarında mahalle camisi (yüzde 16,8); lise mezunlarında İmam Hatip Lisesi (yüzde 14,4); üniversite mezunlarında ise mahalle camisi (yüzde 14,6) almaktadır.

Katılımcıların din eğitimi kaynağı olarak yoğunlaştıkları yerlere baktığımızda, kitlesel çoğunluk olarak Kur'an Kursları'nın birinci sırada, ailenin ikinci sırada ve mahalle camisinin üçüncü sırada geldiğini söylemek mümkündür. Burada özellikle vurgulanması gereken bir husus da okullarda verilen DKAB derisiyle ilgili durumdur. Katılımcılar içinde en fazla din eğitimini mezun olduğu okuldan aldığını belirten en yüksek oy oranı yüzde 8,0'la ilköğretim mezunları-

dır. Diğer kategorilerin hepsinin oranı bundan daha düşük çıkmaktadır. Bu da gösteriyor ki, bu ders vatandaşın büyük bir çoğunluğu tarafından yeterli bir din eğitimi kaynağı olarak algılanmamaktadır.

d. Dini Bilgileri Geliştirme Durumu

Katılımcıların dini bilgilerini geliştirmeye dönük çalışmalarında, mevcut bilgilerini yeterli görüp görmemelerinin etkisini karşılaştıran Tablo-29'a göre, mevcut dini bilgilerini yeterli bulanlar ile yetersiz bulanların içinden bu alandaki bilgilerini artırmaya dönük çalışma yapanların oranı birbirine çok yakındır: (yeterli bulanlar: yüzde 59,7; yetersiz bulanlar: yüzde 57,5). Mevcut bilgisini yeterli görmeyip herhangi bir çalışması olmayanlar kategorisinde ise bu alanda çalışma yapmaya istekli olanların oranı (yüzde 20,9), kendisini bu alanda yeterli görenlere (yüzde 16,7) göre daha yüksektir.

Dini bilgilerini artırmada eğitim değişkeninin etkisini gösteren Tablo-30'a bakıldığında ise, dini bilgilerini artırmaya dönük çalışma yapanların oranının eğitim düzeyine paralel olarak arttığı görülmektedir: (herhangi bir okul bitirmemiş olanlar yüzde 40,6, ilkokul mezunları yüzde 55,5, ilköğretim mezunları yüzde 54,7, lise mezunları yüzde 61,2, üniversite mezunları yüzde 64,6).

Tablo-29			Dini bilgilerinizi artırmaya dönük herhangi bir çalışmanız oluyor mu?				
			Cevap yok	Evet oluyor	Hayır olmuyor	Olmuyor ama dini bilgilerimi artırmak istiyorum	Toplam
Din eğitiminizi yeterli buluyor musunuz?	Yeterli buluyorum	Denek	0	218	86	61	365
		Yüzde	0,0	59,7	23,6	16,7	100
	Yeterli bulmuyorum	Denek	3	366	135	133	637
		Yüzde	0,5	57,5	21,2	20,9	100

Demek ki, bilinç düzeyinin yükselmesine paralel olarak dini konularda bilgilennmeye dönük çalışmalar da artmaktadır.

Tablo-30			Dini bilgilerinizi artırmaya dönük herhangi bir çalışmanız oluyor mu?				
			Cevap yok	Evet oluyor	Hayır olmuyor	Olmuyor ama dini bilgilerimi artırmak istiyorum	Toplam
Eğitim Durumu	Okul bitirmemiş	Denek	0	13	9	10	32
		Yüzde	0,0	40,6	28,1	31,3	100,0
	İlkokul	Denek	2	206	91	72	371
		Yüzde	0,5	55,5	24,5	19,4	100,0
	İlköğretim ve ortaokul	Denek	1	75	31	30	137
		Yüzde	0,7	54,7	22,6	21,9	100,0
	Lise	Denek	0	153	60	37	250
		Yüzde	0,0	61,2	24,0	14,8	100,0
	Üniversite	Denek	0	137	30	45	212
		Yüzde	0,0	64,6	14,2	21,2	100,0

e. Çocukların Din Eğitimi

Katılımcıların eğitim durumlarının çocukların din eğitimine bakış açıları üzerindeki etkisini ölçen Tablo-31'e göre, herhangi bir okul bitirmeyen katılımcıdan üniversite mezununa kadar bütün kesimlerin, yüzde 97 civarında bir katılımı onayladığı görüşe göre, çocukların mutlaka din eğitimi alması gerekmektedir. Bu tablo, din eğitimi bir gereklilik olarak değerlendirme hususunda, eğitim düzeyleri farklılaşsa da, katılımcıların hemfikir olduklarını göstermektedir.

Tablo-31			Toplumda yaşayan bir birey olarak sizce yetişme çağına olan çocuklar din eğitimi almalı mıdır?				
			Cevap yok	Çocuklar mutlaka din eğitimi almalıdır	Çocuklara Din Eğitimi verilmemeli	Din Kesinlikle	Çocuklar Din eğitimi alsa da olur almasa da
Cinsiyet	Okul bitirmemiş	Denek	0	31	1	0	32
		Yüzde	0,0	96,9	3,1	0,0	100
	İlkokul	Denek	2	362	6	1	371
		Yüzde	0,5	97,6	1,6	0,3	100
	İlköğretim ortaokul	Denek	0	134	3	0	137
		Yüzde	0,0	97,8	2,2	0,0	100
	Lise	Denek	0	242	4	4	250
		Yüzde	0,0	96,8	1,6	1,6	100
	Üniversite	Denek	1	204	2	5	212
		Yüzde	0,5	96,2	0,9	2,4	100

f. Kötü Alışkanlıklar ve Din Eğitimi

Toplumsal bir problem olan kötü alışkanlıkların gençlik arasında yaygınlaşmasına yol açan sebepler içerisinde en önemlisini işaretlemelerini istediğimiz katılımcılar, Tablo-32'de görüleceği gibi, farklı eğitim düzeylerine rağmen birinci sırada din ve ahlak eğitimi eksikliğini, ikinci sırada ise genel anlamdaki eğitim eksikliğini işaretlemişlerdir. Söz konusu problemi doğuran sebepler içerisinde üçüncü sırada işaret edilen husus ise, ailevi sorunlardır. Ekonomik sıkıntılar ise her düzeydeki katılımcılar açısından dördüncü sırada önemli sebep olarak değerlendirilmiştir. Tabloda sıralanan kötü alışkanlık sebepleriyle ilgili sıralamanın farklı eğitim düzeylerine rağmen aynı olması, katılımcıların bu konudaki bakış açılarının eğitim farklılığına rağmen değişmediğini göstermektedir.

Tablo-32		Size göre Ülkemizde son yıllarda özellikle gençler arasında artış gösteren şiddet uyandırıcı vb. kötü alışkanlıkların en önemli sebebi nedir?							
		Cevap yok	Ekonomik sıkıntılar	Eğitim sizlik	Din ve Ahlak Eğitimi Eksikliği	Ailevi sorunlar	Diğer	Toplam	
Cinsiyet	Okul bitirmemiş	Denek	0	3	8	13	6	2	32
		Yüzde	0,0	9,4	25,0	40,6	18,8	6,3	100
	İlkokul	Denek	1	30	81	185	64	10	371
		Yüzde	0,3	8,1	21,8	49,9	17,3	2,7	100
	İlköğretim ortaokul	Denek	0	10	32	68	23	4	137
		Yüzde	0,0	7,3	23,4	49,6	16,8	2,9	100
	Lise	Denek	0	21	47	133	42	7	250
		Yüzde	0,0	8,4	18,8	53,2	16,8	2,8	100
	Üniversite	Denek	0	17	59	103	21	12	212
		Yüzde	0,0	8,0	27,8	48,6	9,9	5,7	100

e. Medyadaki Din Tartışmaları

Tablo-33		Medyada Özellikle TV'lerde Dinle ilgili yapılan tartışmaları nasıl değerlendiriyorsunuz?						
		Cevap yok	Dinin daha iyi anlaşılmasına yardımcı oluyor.	Dini Konularda Kafa Karışıklığına sebep oluyor	Faydalı olduğu kadar zararlı da oluyor.	Fikrim yok	Toplam	
Eğitim Durumu	Okul bitirmemiş	Denek	0	8	9	14	1	32
		Yüzde	0,0	25,0	28,1	43,8	3,1	100,0
	İlkokul	Denek	1	83	159	112	16	371
		Yüzde	0,3	22,4	42,9	30,2	4,3	100,0
	İlköğretim ortaokul	Denek	0	26	64	41	6	137
		Yüzde	0,0	19,0	46,7	29,9	4,4	100,0
	Lise	Denek	0	37	124	75	14	250
		Yüzde	0,0	14,8	49,6	30,0	5,6	100,0
	Üniversite	Denek	0	22	106	78	6	212
		Yüzde	0,0	10,4	50,0	36,8	2,8	100,0

Medyadaki dinle ilgili tartışmaların toplumun dini bilgileneşine olan etkisi, tablo- 33'te katılımcıların eğitim durumlarına göre analiz edilmektedir. Bu tablonun ilk iki sütununa bakıldığında görüleceği gibi, katılımcıların eğitim düzeyi arttıkça medyadaki tartışmaların dinin anlaşılmasına katkı yaptığını ifade eden görüşe verdikleri cevap oranında bir düşüş olurken, söz konusu tartışmaların dini konularda kafa karışıklığına sebep olduğuna dair yaklaşıma verdikleri oy oranında da dikkat çekici bir artış göze çarpmaktadır. Bu da gösteriyor ki, insanların eğitim düzeyi geliştikçe bireyler medyanın bu alandaki yayınlarına daha eleştirel yaklaşmaktadır.

3. Siyasi Kimlik Faktörüne Göre

a. Çocukların Din Eğitimi

Yetişme çağındaki çocuklara din eğitimi verilmesinin gerekliliği noktasında siyasi kimlik farkına rağmen oldukça yüksek oranda bir talep ve ortak kanaat görülmektedir. Tablo-34'e baktığımızda bunu rahatlıkla görebiliyoruz. Çocukların mutlaka din eğitimi alması gerektiği yönünde görüş belirten dindarların oy oranı yüzde 98,4, milliyetçilerininki yüzde 97,9 iken, kendisini laik olarak tanımlayanların yüzde 95,5'i, sosyal demokrat olarak tanımlayanların ise yüzde 90'dan fazlası din eğitiminin mutlaka verilmesinden yana görüş bildirmektedirler.

Tablo-34		Toplumda yaşayan bir birey olarak sizce yetişme çağında olan çocuklar mutlaka din eğitimi almalı mıdır?					
		Cevap yok	Çocuklar Mutlaka din eğitimi almalıdır	Çocuklara Din Eğitimi Kesinlikle verilmemelidir	Çocuklar Din eğitimi almasa da olur	Toplam	
Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız ?	Cevap yok	Denek	0	3	0	0	3
		Yüzde	0,0	100,0	0,0	0,0	100,0
	Milliyetçi	Denek	0	234	4	1	239
		Yüzde	0,0	97,9	1,7	0,4	100,0
	Muhafazakâr	Denek	2	164	3	0	169
		Yüzde	1,2	97,0	1,8	0,0	100,0
	Laik	Denek	0	63	1	2	66
		Yüzde	0,0	95,5	1,5	3,0	100,0
	Dindar	Denek	1	251	3	0	255
		Yüzde	0,4	98,4	1,2	0,0	100,0
	Muhafazakâr Demokrat	Denek	0	89	1	1	91
		Yüzde	0,0	97,8	1,1	1,1	100,0
	Sosyal Demokrat	Denek	0	68	2	5	75
		Yüzde	0,0	90,7	2,7	6,7	100,0
	Fikrim yok	Denek	0	98	1	1	100
		Yüzde	0,0	98,0	1,0	1,0	100,0
	Diğer	Denek	0	3	1	0	4
		Yüzde	0,0	75,0	25,0	0,0	100,0

Bu tablo gösteriyor ki, din eğitiminin gerekliliği hususunda siyasi kimlik farklılığına rağmen katılımcılar arasında geniş katılımlı bir görüş birliği vardır.

b. Devletin Din Eğitimindeki Rolü

Tablo-35		Ülkemizde devletin Din Eğitimi konusundaki rolü ne olmalıdır?						
		Cevap yok	Devlet din eğitimi için gerekli imkânları oluşturmalı fakat eğitimin işleyişine müdahale etmemelidir	Devlet Din Eğitimiyle hiçbir şekilde ilgilenmemelidir	Din eğitimi her yönüyle devlet eliyle yürütülmelidir	Fikrim yok	Toplam	
Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?	Cevap yok	Denek	0	1	0	2	0	3
		Yüzde	0,0	33,3	0,0	66,7	0,0	100
	Milliyetçi	Denek	2	139	21	76	1	239
		Yüzde	0,8	58,2	8,8	31,8	0,4	100
	Muhafazakâr	Denek	0	104	9	55	1	169
		Yüzde	0,0	61,5	5,3	32,5	0,6	100
	Laik	Denek	0	49	4	13	0	66
		Yüzde	0,0	74,2	6,1	19,7	0,0	100
	Dindar	Denek	5	138	11	100	1	255
		Yüzde	2,0	54,1	4,3	39,2	0,4	100
	Muhafazakâr Demokrat	Denek	0	61	5	25	0	91
		Yüzde	0,0	67,0	5,5	27,5	0,0	100
	Sosyal Demokrat	Denek	0	48	8	19	0	75
		Yüzde	0,0	64,0	10,7	25,3	0,0	100
	Fikrim yok	Denek	0	53	7	40	0	100
		Yüzde	0,0	53,0	7,0	40,0	0,0	100
	Diğer	Denek	0	4	0	0	0	4
		Yüzde	0,0	100,0	0,0	0,0	0,0	100

Devletin din eğitimindeki rolünün nasıl olması gerektiğine dair katılımcıların görüşleri, siyasi kimlik değişkenine göre Tablo-35'de analiz edilmiştir. Tablodaki verilere göre, devletin din eğitimiyle hiçbir şekilde ilgilenmemesi şeklindeki yaklaşım, bütün siyasi görüşlerin en az onay verdiği seçenektir: (Sosyal Demokratlar: yüzde 10,7; Milliyetçiler: yüzde 8,8; Laikler: yüzde 6,1; Muhafazakâr Demokratlar: yüzde 5,5; Muhafazakârlar: yüzde 5,3; Dindarlar: yüzde 4,3). Diğer taraftan farklı siyasi kimliklere rağmen, katılımcıların en fazla onayladıkları yaklaşım biçimi, devletin din eğitimi için gerekli imkanları oluşturması; fakat eğitimin iç işleyişine müdahale etmemesi şeklindeki uygulamadır: (Laikler: yüzde 74,2; Muhafazakâr Demokratlar: yüzde 67,0; Sosyal Demokratlar: yüzde 64,0; Muhafazakârlar: yüzde 61,5; Milliyetçiler: yüzde 58,2; Dindarlar: yüzde 54,1). Din eğitiminin her yönüyle devlet eliyle yürütülmesini savunan görüş ise, oransal olarak üçüncü sırada gelmekte ve en fazla oyu yüzde 39,2 ile dindarlar-

dan, en düşük oyu da yüzde 19,7 ile kendisini laik olarak tanımlayanlardan almaktadır. Diğer siyasi görüş sahiplerinin bu yaklaşıma verdikleri oy oranı da bu iki oran arasında gerçekleşmektedir. Özetlemek gerekirse, farklı siyasi kimliklerine rağmen katılımcıların yüzde 90'dan fazlası devletin din eğitimine mutlaka müdahil olmasını istemektedir. Bu kitlenin üçte ikisi, devletin gerekli imkânları oluşturup eğitimin iç işleyişine karışmamasını, üçte birlik bir kesimi ise din eğitiminin iç işleyişi dâhil her şeyinin devlet eliyle yürütülmesini istemektedir.

c. Zorunlu Din Eğitimi

Tablo-36		Okullarda Dini Eğitimin "Zorunlu" olmasını nasıl karşılıyorsunuz?					Toplam
		Cevap yok	Mutlaka Zorunlu olmalı.	Seçmeli olarak okutulmalı	Ders	Okullarda Din Dersi okutulmamalı	
Aşağıdaki seçeneklere göre kendinizi nasıl tanımlarsınız?	Cevap yok	Denek	0	3	0	0	3
		Yüzde	0,0	100,0	0,0	0,0	100
	Milliyetçi	Denek	1	216	19	3	239
		Yüzde	0,4	90,4	7,9	1,3	100
	Muhafazakâr	Denek	1	162	4	2	169
		Yüzde	0,6	95,9	2,4	1,2	100
	Laik	Denek	0	57	8	1	66
		Yüzde	0,0	86,4	12,1	1,5	100
	Dindar	Denek	2	245	8	0	255
		Yüzde	0,8	96,1	3,1	0,0	100
	Muhafazakâr Demokrat	Denek	0	82	8	1	91
		Yüzde	0,0	90,1	8,8	1,1	100
	Sosyal Demokrat	Denek	0	54	20	1	75
		Yüzde	0,0	72,0	26,7	1,3	100
	Fikrim yok	Denek	0	92	6	2	100
		Yüzde	0,0	92,0	6,0	2,0	100
	Diğer	Denek	0	2	0	2	4
		Yüzde	0,0	50,0	0,0	50,0	100

Okullardaki zorunlu din eğitimi konusunda, siyasi kimlik değişkenine bağlı olarak katılımcıların yaklaşım biçimleri Tablo-36'da analiz edilmiştir.

Bu tabloya göre, kendisini dindar, muhafazakâr, milliyetçi ve muhafazakâr demokrat olarak tanımlayanların yüzde 90'dan fazlası din eğitiminin zorunlu olması yönünde cevap vermektedir. Kendisini "laik" olarak tanımlayanların yüzde 86'dan fazlası ve "sosyal demokrat" olarak tanımlayanların da yüzde 72'si de aynı yönde görüş bildirmektedir.

Bu dersin seçmeli olması şeklindeki seçeneğe Sosyal Demokratlar yüzde 26,7'yle katılımcılar içinde en yüksek oyu verirken, Laikler de yüzde 12,1'le

ikinci sırada en yüksek oyu vermektedirler. Bu seçeneğe onay veren diğer bütün kategorilerin oranı ise yüzde 10'un altında kalmaktadır. Okullarda din dersinin olmamasını isteyenlerin oranı ise bütün kategorilerde yüzde 2'nin altındaki bir düzeyde kalmaktadır.

SONUÇ VE ÖNERİLER

Temel bir hak olan inanç ve buna bağlı olarak ortaya çıkan dini bilgilendirme ve eğitim ihtiyacı, dünyadaki diğer toplumlarda olduğu gibi, bizim toplumumuzun da çok geniş tabanlı bir talebidir. Tarihin derinliklerinden günümüze kadar bu konu etrafında yaşanan tecrübeler, söz konusu toplumsal talebin düzeyini ve etkinliğini anlamamızı sağlayacak düzeydedir.

Toplumumuzun neredeyse bütün kesimleri tarafından, dün olduğu gibi, bugün de en çok ihtiyaç duyulan ve ilgilenilen din eğitimi-öğretimi konusu, aynı zamanda en çok tartışılan konu olma özelliğini de korumaktadır. Yapılan tartışmaların bir kısmı din eğitiminin daha sağlıklı ve verimli bir şekilde olmasına hizmet edecek tarzda olsa da, zaman zaman toplumsal taleplerde karşılığı olmayan ve din eğitiminin verimliliğine hizmet etmesi de pek mümkün görünmeyen tartışmalar yaşanmaktadır. Özellikle politik ve ideolojik mülahazalarla din eğitimi ele alan bütün tarafların başlattığı tartışmalarda, öne çıkan bir takım ideolojik konuların en fazla gölgelediği husus din eğitimi olmaktadır. Cumhuriyet'in kuruluşundan günümüze kadar bu alanda yaşananlar, bizlere bu tespiti doğrulayacak yeterince örnek sunmaktadır.

Yaşanan tarihi tecrübeler ve dünyadaki gelişmeler ışığında kabul etmek gerekir ki, insanların vazgeçilmezleri arasında yer alan inanç ve dinle ilgili bilgilendirme ihtiyaçlarını karşılamak devletin temel bir görevidir. Eğitim ve öğretim alanındaki bilimsel gelişmeler ışığında, bu eğitimi talep eden toplumun sosyolojik analizini yapmak, toplumun dinle olan ilişki düzeyini-biçimini tahlil etmek ve bu konuyla ilgili olarak toplumsal taleplerin profilini göz önünde bulundurmak bu alanda yapılacak olan çalışmalarda bizlere ışık tutacaktır. Aksi halde, toplumu dikkate almayan, onların taleplerini gözetenmeyen bir yaklaşımla atılan adımlar beraberinde birçok sıkıntıyı da getirecektir.

Yukarıda özetlenen mülahazalarla, Türkiye'nin önemli bir ili olan Konya örneklemini üzerinde yapılan bu çalışmada ortaya çıkan belli başlı sonuçları maddeler halinde şu şekilde sıralayabiliriz:

1. Siyasi kimlik tanımlamasında katılımcılar, dindarlık, muhafazakârlık, milliyetçilik, sosyal demokratlık, laiklik gibi çok geniş bir yelpazeye dağılmaktadırlar.
2. Kimlik olarak dindarlığı tercih etme hususunda yüzde 90'nın üzerinde bir oran olsa da dinin gereklerini yaşama noktasında bu oran yüzde 50'nin altında kalmaktadır.
3. Katılımcıların eğitim düzeyinin artışına paralel olarak, kimlik tanımlamasında "dindarlık" kategorisi yerine "muhafazakârlık", "demokratlık", "milliyetçilik" gibi daha siyasi kavramları tercih ettikleri görülmektedir.
4. Eğitim düzeyi arttıkça dini alanda bilgilenebilirlik dönük çalışma oranında da bir artış görülmektedir.

5. Kur'an Kursu ve aile en fazla din eğitimi alınan ilk iki kaynak olarak işaretlenirken, okullardaki eğitim bu konuda oldukça gerilerde kalmaktadır.

6. Katılımcıların üçte ikiye yakın bir oranı almış olduğu din eğitimini yeterli bulmadığını belirtmektedir.

7. Dinle ilgili sorunları çözmek için başvurulacak referanslar içinde uzman kişiler birinci sırada, ilgili kaynaklar ikinci sırada ve cami imamına başvuru üçüncü sırada işaretlenmiştir.

8. Farklı siyasi kimliklere rağmen katılımcıların yüzde 90'dan fazlası çocuklara din eğitimi verilmesinin bir gereklilik olduğunu ifade etmişlerdir.

9. Farklı siyasi kimliklere ve tercihlere rağmen okullardaki din eğitimini laikliğe aykırı bulanların oranı yüzde 5'in altındadır. Aynı şekilde devletin din eğitimiyle hiç ilgilenmemesini savunanların oranı da yüzde 10'un altındadır.

10. Okullarda şu anda devam eden din eğitimini yetersiz görenlerin oranı da yüzde 80'in üzerindedir.

11. Önemli bir toplumsal sorun olan ve gençler arasında yaygınlaşan uyuşturucu gibi kötü alışkanlıkların yaygınlaşma sebebi olarak katılımcıların yarısı din ve ahlak eğitimi eksikliğini gösterirken, yüzde 20 civarında bir kesimi de genel anlamdaki eğitim yetersizliğini işaretlemiştir. Geriye kalan yüzde 30'luk bir kesim de ailevi sorunlar ve ekonomik problemler kategorilerini paylaşmışlardır.

12. Medyadaki din merkezli tartışmaların insanlarda kafa karışıklığına ve faydalı olduğu kadar zararlı da olduğuna işaret eden katılımcıların oranı üçte ikiden fazladır.

13. Katılımcıların üçte ikiden fazlası Diyanet İşleri Başkanlığı'nın toplumun dini eğitimi noktasındaki beklentilere cevap vermede yetersiz kaldığını ifade etmektedir.

14. Okullardaki din eğitimi dersinin zorunlu dersler arasında olmasına kendisini "laik" olarak tanımlayanların yüzde 86'dan fazlası, sosyal demokratların da yüzde 72'si olumlu yönde görüş belirtmişlerdir. Diğer kategorilerdeki katılımcıların ise yüzde 90'dan fazlası bu yönde görüş bildirmişlerdir.

Öneriler

1. Din eğitimi konusunda toplumsal beklentilerin durumunu tespit amacıyla Türkiye genelinde toplumsal analiz araştırmalarının yapılması gerekmektedir.

2. Özellikle ideolojik mülahazalarla din eğitimi konusunda dile getirilen hususların toplumsal anlamda karşılığının olup olmadığını dikkatle incelemek gerekmektedir.

3. Din eğitimi konusunda, daha çok batı toplumlarının sosyolojik yapısından ve tarihi geçmişinden mülahazalarla dile getirilen yapılanma ve program önerilerini, kendi toplumumuzun yapısını ve bu alandaki tecrübesi dikkate alarak değerlendirmeliyiz.

4. Toplumumuzun farklı siyasi tercihlerine rağmen din eğitiminin gerekliliğine ve bu konuya olan ilgisine cevap verecek şekilde ilgili kurumlarımızın donanımlı hale gelmesi gerekmektedir.

5. Yıllara dayalı tecrübelerle ülkemizin şartlarına uygun olarak geliştirilen din eğitimi yapılanmasını, ülke gerçekleriyle uyum sağlayan yeni deneme-yenilme yollarına feda etmemeliyiz.

6. Dini eğitim konusunda, Diyanet'in kendisiyle ilgili toplumsal beklentiyi karşılayacak şekilde bir an önce tedbirler alması gerekmektedir.

7. Toplumun din eğitimi için devlete yüklediği misyona uygun olarak, halkın din eğitimi ihtiyacını karşılamaya uygun düzenlemelerin yapılması toplumsal bir ihtiyaç olarak dikkat çekmektedir.

KAYNAKLAR

- **Aktay**, Yasin, “Cumhuriyet Döneminde Din Politikaları ve Din İstismarı”, İslâmiyat, cilt: III, sayı: 3 (Temmuz-Eylül), 2000.
- **Ayhan**, Halis, Türkiye’de Din Eğitimi, İstanbul, 1999.
- **Bilgin**, Beyza, Eğitim Bilimi ve Din Eğitimi, Ankara, 1988
- **Çaymaz**, Birol , “Türkiye’de Vatandaşlık Resmi İdeoloji ve Yansımaları”, İstanbul: Bilgi Üniversitesi Yayınları. 2007.
- **Cebeci**, Suat, Din Eğitimi Bilimi ve Türkiye’de Din Eğitimi, Ankara, 1996.
- “Türkiye’de Din Eğitimi Sorunu ve Çözüm Önerileri”, WEB. Sakarya.edu.tr./scebeci/rapor (04.06.2010).
- **Çarkoğlu**, Ali; Toprak, Binnaz; “Değişen Türkiye’de Din Toplum ve Siyaset” Türkiye Ekonomik ve Sosyal Etüdler Vakfı (TESEV) Yayını, www.tesev.org.tr, İstanbul, Kasım-2006.
- **Doğan**, Recai, *Cumhuriyetin ilk Yıllarında Tevhidi Tedrisat Çerçevesinde Din Eğitimi-Öğretimi ve Yapılan Tartışmalar, Cumhuriyetin 75. Yılında Türkiye’de Din Eğitimi ve Öğretimi*, Türk Yurdu Yayınları, Ankara, 1999.
- Türkiye’de Din Eğitimi ve Liselerde Din Dersleri, Ankara, 1980.
- **Ertan**, Veli; Küçük, Hasan, Cumhuriyet Devrinde Din Eğitimi Din Müesseseleri ve Din Alimleri, İstanbul, 1976.
- **Gündüz**, Turgay, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi-1923-1998”, Uludağ Üniversitesi İlahiyat Fakültesi Dergisi, C:7, Bursa,1998.
- **Keskiner**, Emine, “Türkiye’de Din Derslerinde Vatandaşlık Eğitimi”, DEM Dergisi, Yıl: 1, Sayı: 3, 2007.
- **Öcal**, Mustafa, Tanıkların Dilinden Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Dini Hayat, (3 Cilt), İstanbul, 2008.
- **Sevim**, Medine, “Türkiye’de Cumhuriyet Dönemi Din Eğitimi ve Öğretimi Kronolojisi-1923’ten Günümüze”, Değerler Eğitim Merkezi Dergisi, yıl:1, s.2, İstanbul, 2007.
- www.zaman.com.tr. Recep Kaymakcan’la Yapılan Röportaj. (10.07.2007).
- www.mevzuat.gov.tr.
- www.diyamet.gov.tr